PRAZNOVSZKY MIKLÓS FERENC

Petőfi Sándor: Úti jegyzetek (1845)

Azt mondják, Petőfi minden magyar ember költője. Amennyiben ezt elfogadjuk, akkor mondhatom én is, hogy a legnagyobb poéta az enyém is. Ha már így a magaménak is vallom, akkor pedig illik egy jelképes koszorút készíteni emlékének, különösen most, a közelgő születési bicentenáriumra. Tény, hogy kultuszának egyik pillére a róla szóló – túlzás nélkül mondható – könyvtárnyi irodalom. Petőfit olvasni élményszámba megy, legyen az vers vagy próza, ebben az esetben az *Úti jegyzetek*.[1] Ezeket a munkákat azonban nem lehet folyamatosan olvasni. Időről időre megtorpan az ember, elgondolkodik, visszazuhan a múltba. Az élvezetes stílus finom humorral átszőve, olykor szarkasztikus éllel, magával ragadó, beindítja az ember fantáziáját, szinte kényszerít, hogy útitársul szegődjünk erre a felvidéki utazásra, mely kismértékben átnyúlik az észak-keleti vármegyék területeire is.

Mennyi mindent láttat velünk! Rajongása a történelmi múlt emlékhelyei iránt, a régi várromokhoz tett kirándulásai, az ott vagy annak hatására írt versei milyen fenségesek! Ihletet meríteni ezekhez volt bőven forrása. Megragadóan írja le a látott tájakat, az őt körülvevő környezetet. Beutazta a Palócföldet, Gömör vadregényes tájait. Találkozott különböző népcsoportok képviselőivel, szepességiekkel, szászokkal, tótokkal, barkókkal.

Fontosak, érdekesek a személyes találkozásokról szóló beszámolók. Ezek többségében meghíváson alapultak, de a kor szokásának megfelelően nem csak egynapos vendéglátást jelentettek. Ezek közül talán az egyik legjelentősebb az eperjesi találkozó Tompa Mihállyal és Kerényi Frigyessel 1845 áprilisában. Ennek köszönheti a magyar irodalom *Az erdei lak* című költeményeket, melynek témáját mindhárman megénekelték

[1] A Petőfi-szövegrészleteket az alábbi elektronikus kiadás alapján közöljük: P. S., *Úti jegyzetek* (1845) = https://mek.oszk.hu/06100/06125/html/petofiu0001.html [2023. 09. 06.]

költői verseny keretében. Számtalan meghívásnak tett eleget, sok vendégeskedés, kirándulás töltötte ki idejét.

Belemélyedve az itt közölt, igen kivonatosan idézett *Úti jegyzetek*be, felvetődik a kérdés: mi lett volna, ha… Mi lett volna, ha már akkor létezik digitális fényképezőgép? Élményei és a látványanyagok közül mit és kiket örökített volna meg, milyen fotókkal illusztrálta volna írásait? Ha már létezett volna postai képeslapküldő szolgáltatás, honnan, kinek küldött volna anzikszot? Mindezeket szerkesztőként helyettesítem korabeli hírlapok, könyvek, kiadványok tájakat, épületeket ábrázoló fa-, réz- és acélmetszetes mellékleteivel, melyek valamennyire visszaadják a kor hangulatát, s a helyszínen, eredetiben a maga korában talán még Petőfi is láthatta őket.

*

„[…]
Utam Aszódtól Kassáig szót sem érdemel.

Miskolcig már voltam, azon túl még nem, s így Kassa volt az első hely, mely kíváncsiságomat igénylé. Utazásom harmadik napján estefelé végre megláttam a kassai gót templomot, mely a város közepén úgy áll, mint valami óriás barát sötét csuklyában. Maga a város szép, igen szép halott. Semmi élet benne.

A pesti gyorsszekér csak Kassáig jár; onnan egy másik viszi az embert Eperjesig. Kassára úgy uzsonnatájban értünk, s az eperjesi szekér csak másnap indult, s így az éjet ott töltém. Gyalázatos fogadónak leggyalázatosabb szobájába esvén, resteltem otthon maradni. Bejártam a várost. Különben az is csalt kifelé, hogy – amint már többektől hallottam – Kassán igen sok szép leány van, s ezek látásáért én mindig örömest fáradok. De biz én egyetlen egy szép fehércselédet sem láttam, kivéve azokat, melyek föstve vannak címerül imitt-amott a boltok elébe; már ezek oly remekek, hogy Pestre is beillenének, ha a Váci-utcába nem is, de a Váci-útra bizonnyal.

Bevetődtem a szinházba is, hol német komédiások remekeltek a kontárkodásban. Én játszottam hatodmagammal Ozorán, Cecén, Szilas-Balhásón, Sár-Bogárdon stb., de soha sem nyaggattuk így halálra a művészetet, mint ezek. Oh, városa Kassának! vagyon a te környékedben bősége az erdőségnek, melynek fáin teremnek ágak, különösen alkalmatosak furkósbotokra; és te városa Kassának, még sem használod ezen ágakat

fegyverekül, hogy velük kiugrasd falaid közül a művészetnek ezen halálos ellenségeit; oh nem, te ezt nem teszed, sőt inkább seregestül csődülnek mindkét nembeli lakóid a spektákulumokra, s hallgatják – a gyönyör tengerében fuldokolva – az irgalmatlan ordításokat és hebegéseket; és ha elérzékenyülésre kerül a dolog, tehát elérzékenyülnek szende lelkű leányaid, és elérzékenyülve omlanak azon bajnok ifjak karjaiba, kik a XIX. század rettegésére katonásdit játszanak.

Kora hajnal volt, hogy másnap az eperjesi gyorsszekérre ültem. Egymagam utaztam, mi már régi ohajtásom volt. De nekem a sors mindig akkor ad kanalat, ha levesem nincs, és viszont. Kényelmemet nem használhattam, mert a hideg miatt a szekér egyik zugába zsugorodtam. Hűvös, ködös, komor volt a reggel, mint szívemben – Kassa emléke, hol magyar szót alig hallottam.

Eperjesen Kerényi Frigyeshez szállottam, s nála tölték egy hónapot.

Szerencsés egy fickó ez a Kerényi, kénye-kedve szerint élheti világát s könnyen fütyölhet, pamlagán heverészve, ha bizonyos urak rákiáltják az anatémát, hogy ő nem költő.

Tompa is Eperjesen volt. Nevelősködött. Kétszáz bankó forintért. Miska pajtás! Rád illenek nagy druszád szavai:

»Megnehezült az idők viharos járása fölötted!«

De vigasztaljon bajtárs, hogy velem egy csillag alatt születtél, kis különbséggel – te a sorsnak mostoha, én édes, de kitagadott gyermeke vagyok. Téged eltaszított magától a sors, én pedig elpártoltam tőle, mert függeni senkitől nem akartam, nem akarok… s így tán méltán is neheztel rám. […]

Eperjes egykor

Boldog órákat töltöttem Kerényivel és Tompával. Nem említem a többieket, kiknek barátsága örökre édes emlékezetűvé tette ezt az utamat; mert annyian vannak, hogy egész lajstrom lenne, ha mindegyik nevét leírnám. Egy este a tanuló ifjúság fáklyás zenével tisztelt meg. Megvallom, hogy ez engemet meg nem lepett. Nem elbizottságból, a világért sem.

Mikor még nyomva sem láttam nevemet, csak magamnak firkáltam; mikor még statiszta voltam a pesti Nemzeti Szinháznál s hordtam a szinpadra a székeket és pamlagokat, s a szinészek parancsára kocsmába szaladtam serért, borért, tormás kolbászért stb.; mikor még strázsáltam vagy főztem a kukoricagombócokat közlegény társaim számára, s mosogattam a vasedényt oly téli hidegben, hogy a mosogatóruha ujjaimhoz fagyott, s mikor a káplár „menjen kend!"-je lehajtott a havat kihordani a kaszárnyaudvarból: mindenkor már világos sejtéseim voltak arról, mi velem egykor történni fog, s mi meg is történt. Megálmodtam az őrszoba meztelen faágyán, hol – mint de Manx báró – az egyik oldalamat alám tettem derékaljnak s a másikkal betakaróztam, megálmodtam itt, hogy nevet szerzek két országban, melyet az egész világ kritikusainak ordító csordája sem lesz képes megsemmisíteni. És álmom teljesül lassanként… nem, sőt hamarább, gyorsabban, mint gondoltam. Amerre csak jártam, öleltek, szerettek… bár gázoltatásomra mindent elkövetnek a kritika hősei. Én csak azt mondom nemzetemnek, mely figyelmére méltatott, hogy figyelme nem lesz eltékozolva! – –

Ha kritikusok nem volnának: a világon legjobban utálnám a tejfölös tormamártást, de így azoké az elsőség, s csak második helyet foglal a tejfölös-torma. Ettől reszketek, ha valahova hínak ebédre, mi Eperjesen – s általjában egész utam közben – gyakran megesett. Ezt csak azért írtam ide, hogy ismét Eperjesre térhessek, valami összefüggéssel. […]

Egy kis óránnyira Eperjestől szomorodik Sáros romja, Rákóczi egykori fészke. Voltam rajta. Dehogy mulasztanám el valami rokonomat megtekinteni, ha csak szerét ejthetem. Oly jólesik színom a dicső lovagkor levegőjét, melyben születnem kellett volna igazság szerint. Én a tollat meglehetősen forgatom, de úgy érzem, nagyobb hivatásom lett volna a kardviselésre, mire, fájdalom, későn születtem.

Valami nyolcan kerekedtünk föl Sáros romjait meglátogatni. A hegy alatt elhagytam a társaságot s összeszedtem magam, hogy hamarabb érjek föl; mert tartottam tőle, hogy könnyeimet el nem fojthatom… s én nem szeretem, ha más sírni lát engemet. E várra vonatkozik *A rom panasza* című versem.

Lejövet, amint a hegyoldalon pihentünk, mellénk sompolygott egy szegény lengyel fiú. Tudtuk, mit akar; mindnyájan adtunk neki valamit… letérdelt s lábainkat akarta megcsókolni… Oh, emberiség, sülyedt emberiség, hol van megváltód?

Eperjesről Lőcsére mentem. Kerényi velem utazott. Egész Szepesmegye határáig csaknem folyvást emelkedik az út, a hegyek szemlátomást növekednek, a fenyvesek kezdődnek, melyek alatt sürűek, fölfelé mindinkább ritkulnak, s a tetőt csak néhány éri el… mintha valami katonák volnának, akik várat ostromolnak.

Lőcse

És eléri az ember a szepesi határt, melyet Branyiszkónak neveznek, és áll az egyik oldalon lejtős, s a másikon meredek roppant bérc tetején, honnan belát a gyönyörű Szepes tündérvölgyébe, látja Váralját s mellette puszta várfalakat, melyeknek egykor bíboros termében született Zápolya; látni pedig a láthatár végén egész magamivoltában azt a kis vakandturást, mit Tátrának neveznek; mindezt látja az utazó, és ha az utazó költő, akkor fölkiált, mondván: … nem, semmit sem szól, nem szólhat, némán bámul; ha pedig az utazó kritikus, akkor föllelkesül szívének kilenc-tized része, s azt mormogja fogai közt: meglehetős!

Egyik lovunk patkója leesett; míg azt fölütötték, folyton meredtek szemeim a Kárpátokra, az egymásra hányt millió piramisra. De lelkem, mint a gyermek, ki megpillantja, hogy gondviselője nem figyel rá, lelkem elsuhant észrevétlenül messzire, messzire, oda, ahol nincsenek hegyek, hol halmok is alig vannak, hol a Duna omlik méltóságosan, mint Vörösmarty

hősköltemények, hol puszták nyúlnak el, hosszan, mintha a világ végét keresnék, hol a látkör egy óriás palota, melynek tetején a napnak gyémántcsillárja s oldalán a délibábok tükrei függenek, mikben kedvtelve szemlélik magokat gulyák és ménesek… ide, ide szállt lelkem a Kárpátokról, az én édes hazámba, a szép Alföldre!

Azért siettem el Késmárkról Iglóra – a szepesi 16 város egyikébe –, mert van ott egy család, mely engem már rég kívánt ismerni s én azt viszont. Kedves, patriarchalis család! Nem foglak én elfelejteni téged. Nem fogom én elfelejteni az öreg családapát, ki magában két világrész: Európa és Amerika; ősz feje a megvénült bölcs Európa, szíve pedig a fiatal Amerika, hol végtelen őserdők zöldellnek, az életkedv és remények erdői; nem fogom elfelejteni a családanyát, ki egyszerű és jó, mint az én anyám… és nem fogom elfelejteni gyermekeiket, miként nem a fának lombjait, melynek árnyékában oly édesen pihentem. És vannak még többen Iglón, kik céljokat érték, ha az volt céljok, hogy örökre emlékezetessé tegyék mulatásom idejét, mi három hétig tartott.

Három hetet töltöttem Iglón, melynek lakói és tájéka egyaránt gyönyörködtettek. A Kárpátok egészen oda látszanak, de ottlétem alatt tán sohasem álltak köd- vagy felhőtlenül; s e derű-borúban úgy tetszettek nekem, mintha volnának a természet oltára s a felhő és köd körülötte a tömjénfüst.

Kissé ködös reggel volt, mikor Iglóról elindultam Rozsnyó felé. Vissza-visszanéztem a Kárpátokra… alig látszottak a homályban… szinte nem tudtam; képzelet-e vagy való?… mint mikor emberekkel találkozunk, kiket álmunkban láttunk-e vagy csakugyan régi ismerőseink-e nem tudjuk. Végre eltűntek előlem, mert magas bércek határtalan fenyvesei közé jutottam.

Szépek azok a fenyők, amint a szellő rengeti sötét, melankólikus lombjaikat, míg köztük a madarak vígan fecsegnek; olyanok, mint valami szomorú barna leányka, kit vigasztalnak, s ki fejrázva válaszol bágyadt mosollyal:

– Nincs vigasztalás számomra!

S ezek közt a szomorú barna leánykák közt mint nyargalnak a patakok, e pajkos, fürge gyerkőcék, kiknek gyermeki szíve még föl nem fogja a fenyűnénikék bánatát. Hah, mint vágtatnak szilaj kedvökben jobbrabalra, s mint hányják a bukfenceket a hegyekről a völgyekbe, hogy akármely bajazzónak becsületére válnék.

És lakik a bérceken egy komor, mogorva férfi, a fergeteg; ezt a csintalan parasztgyerkőcék addig boszantják tréfás fecsegéseikkel, hogy egyszer türelme szakadtán fölpattan, utánok rohan, s akkor ugyancsak megcibálja üstökeiket, a habokat. Van e fenyvesek között egy kimondhatatlan szép L alaku völgy. Kis-Hnilec… vagy hogy hívják.

Az első fogadónál, melyet benne találtam, reggeliztem, bár ezt már Iglón is tevém; már előtte megpillantám a kocsmárosnét, ki igen szép volt, s én kocsmárosnék iránt különös hajlandósággal viseltetem.

Tovább haladva Rozsnyó felé, szelidül az eddig zordon táj; a fenyűk közé más, világosabb zöld fák elegyednek… nem tudom: micsoda fák? mert isten nélkül való rosz botanikus vagyok… mint a magyar olvasóközönség, ki annyi füzfa- és bodzasípot tart valami mahagóni fuvolának.

Rozsnyó

Veszverésen (egy gömöri faluban) ebédeltem, vagyis megálltam ebédelni, de semmit sem kaptam. Még kenyerök sem volt az istenadtáknak.

Innen Rozsnyó valami egy óra járás. Egy szabóinas kapaszkodott kocsim saraglyájába. Eszembe jutott: – mikor én gyalogoltam így Mohácstól Pozsonyig – s még hosszabb utat is, – mily jól esett, ha fölvett mellettem elhaladó szekér, vagyis mily jól esett volna, ha fölvett volna… s fölültetém a gyereket.

Ettől tudakoztam meg a legbecsületesebb fogadót, s oda szálltam. […]

Losoncon ekkoriban csak egy napot töltöttem. Ezalatt megnéztem Gácson a várat s a posztógyárat. Az utóbbi szemlélésében jobban gyönyörködnék tán az idegen, ha nem volna meg testének azon része, mely a tobák, fricska stb. kedvéért teremtetett. A vár, melyet a Forgách grófok

birnak, nem igen ó: körülbelül a tizenhetedik században épülhetett. Bejártam néhány teremét, melyek közül leginkább vonta magára figyelmemet az, hol a családképek vannak. E képek egyikétől alig tudtam elválni. Egy hölgy volt: szép, fiatal és tébolyodott.

Épen delet harangoztak, mikor a kirándulásból visszatértem Losoncra, hol az én kedvemért készült roppant ebéd várt egy roppant magyar embernél.

Másnap visszavitt S. A. barátom (ki ide is kihozott) Várgedére, ugyanazon az úton, melyet már volt egyszer szerencsém passzirozni. […] Vecseklőn megháltunk, s másnap korán reggel indultunk Somoskőre, a Mátra egyik ágán – a Medvesen – keresztül.

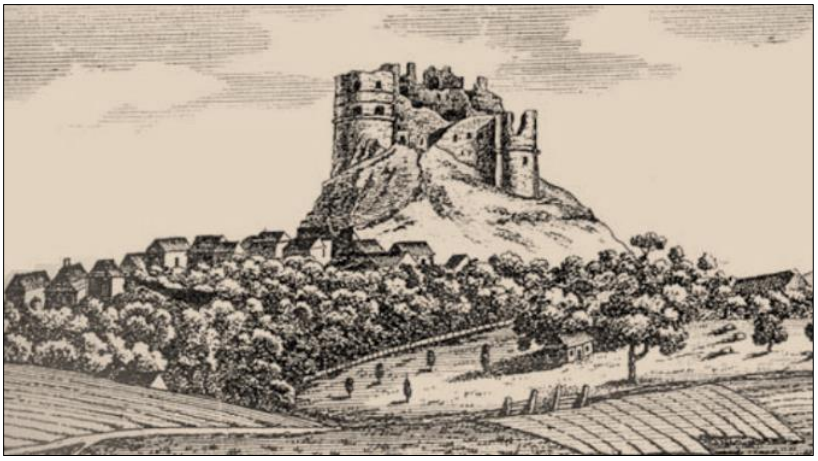

Somoskő

Somoskő nem nagy vár volt, nem is nagy hegyen fekszik… de bámultam építését, mely gyönyörű öt-hat-hét-szögű kövekből van. Oldalában elszórva hevernek a hasonnevű falu házai, melynek lakói csaknem idillikus életet élnek még. Amint lejöttünk a várról e faluba, egy parasztasszony házához hitt bennünket, s ott – fölszólítatlanul – jól tartott édes és aludt tejjel. Nagynehezen birtuk rávenni, hogy pénzt fogadjon el. A jó emberek!

Ide Salgó egy órányira esik. Azt beszélték e faluban, hogy mikor Salgón a török volt, innen a somoskői várból oda lőttek a magyarok, s egy töröknek, ki evett, épen a kanalat lőtték ki a kezéből… mire a pogányok nyakrafőre elinaltak Salgóról, a mai napig sem tértek vissza. Hol van oly merész képzeletű költő, mint a nép?

Jó, hogy vezetőt fogadtunk Somoskőről Salgóra, mert tán föl sem találtunk volna e várra. Oly rendkivüli helyen fekszik, hogy gondolatnak is őrült volt oda építeni. Környékezi rengeteg erdő, bükk, cser, tölgy, s egyéb fákból. A hegy teteje óriási gránitszikla s e fölött állott a vár, melynek most már kevés maradványa van. A legmagasb fal mintegy két öles. Talán nem volt Magyarországban vár, mely oly közel szomszédja lett volna a csillagoknak, mint Salgó. Sokáig ültem romjainak legfelső csúcsán; tekintetem mérföldeken, lelkem századokon túl barangolt.

Salgó vára

Estefelé értünk vissza Vecseklőre, eltelve a nap élvezeteivel, és jól kiéhezve, minek orvossága egyébiránt készen várt bennünket Vecseklőn… Kubinyi Rudi szakácsának emberségéből; minek ismét az a rosz következése lett, hogy igen jól laktam, s ennélfogva gyötrelmes álmaim valának.

Amint vissza Várgedére mentünk, figyelemre sem méltattam Hajnácskőt, pedig míg Salgót nem láttam, nem győztem bámulni a meredek, cukorsüvegalaku bércet, hol a vár volt. […]

A nagy hőség miatt késő délután indulván Losoncról, éjfél lett, mire Gyarmatra értünk. Szép csillagos, holdas éj volt. Az egész város fölött némaság lengett (mondaná Sujánszky), a város fölött tehát némaság lengett, csak egy pár kocsmából hallatszott hegedű- és bőgőszó s az ivók egy-egy kurjantása… másnap vásár volt. A vásár legkedvesebb látványaim egyike… átaljában mindazon hely és alkalom, hol minél több embert láthatok. Én a természetnek is meleg barátja vagyok; de hiába, egy szép hölgyet, egy részeg embert stb. mégis sokkal nagyobb gyönyörűséggel szemlélek, mint akármi tájat.

Losonc

Gyarmaton megnézvén az igen szép megyeházat, s a most épülő roppant börtönt s a vásárban egyet fordulván, elindultam Vácra. […]

Rétságon ebédeltem egy ifjú férfiúval, ki valamivel előbb ért oda nálam, s kinek az arca az olyanoknak egyike volt, melyek első látásra vonzalmat öntenek az emberbe magok iránt. Alig váltottunk nehány szót s régi ismerők levénk. Nevét kérdém. Megmondta s folytatá:

– Én nem is kérdezem: ki ön? mert tudom; ön Petőfi, nemde?

– Igen, s honnan tudja?

– Ki ne ismerné önt!

Igaza van, ki ne ismerne engem! gondolám önérzettel! Talán nem élnek tovább firkáim, mint én magam, tán addig sem élnek; meglehet, hogy életemben elhangzik nevem, mintha soha nem zengett volna… de ez engem háborítani nem fog, elég lesz nekem akkor annak tudata, hogy volt idő, mikor azt mondhattam: ki ne ismerne engem! szép ám csak pillanatra is birni egy olvasó közönség figyelmét, s hogy én ezt megnyertem, boldogabbá tesz végórámon, mintha kortársaimtól meg nem értve, de oly reménnyel halnék meg, hogy örök életű leszek az utókor ajkain. […]”